

اوزبیک عُرف و عادت لری

اوزبیک خلقی ، مینگ ییل له ب تاریخیده اوز عُرف و عادت لرینی گینگه یتیریب ، کتته بایلیک گه ایگه بولگن . اولوسمیز ، بولگه ده گی خلق لر بیلن قاینه شیب ، اوز بای کلتورینی باشقه لرگه هم سوغه بیرگن . چیگره ده گی کلتورلرنینگ تاثیری آستیگه هم قالگن . عُرف و عادت لریمیز توغریسیده کتابلر یاز سَک بیله آز . بای خلقمیزنینگ بای بارلیک لرینی قیسقه بیربیچیمده تولیق بیرشکلده بیان قیلیش امکانسیز.
منه شو عُرف و عادتلریمیزنی قیسقه بیان ایتیب ، سیز حرمتلی زیارتچیلرگه معلومات بیریشگه حرکت قیله میز . عُرف و عادتلریمیزنی شولرگه بولده ش ممکن:

- هنرصنعتیمیز
- اوقات لریمیز
- موسیقی و قوشیقلریمیز
- شعر و ادبیات
- آته سوزلریمیز
- ملی حکایه لریمیز
- رسمی دم آلیش کونلریمیز
- کییم و ملی قیافه لریمیز
- هزل لریمیز

هنر و صنعتیمیز

خلق میز هنر بوستانیده اوزیگه خاص بیر اورینگه ایگه . دنیا چه مشهور ایپک کییم لر ، قالین لریمیز ، گیلم لریمیز ، رسملریمیز و زینت بیروچی معمارلیک صنعتیمیز عصرلر بوییچه دنیانی حیرتگه قویگن . اطلس دن تیکیلمیش کییم لر ، اون ایککی رنگدن قورشلگن ایپک پرنجی لر ، نازک و دلبر پرماقلر بیلن توقیلگن قالین و گیلم لر ، باش رومال لری ، ایسکی کتابدارلیک و ینگی زمانوی رساملیک لر و بنالریمیزنی چیرای گلشنیگه ایله نتیرگن معمارلیک رسملریمیز بای هنر و صنعتیمیزنینگ تینگسیز مثال لریدن .
کلکین و طاق لریمیزنی زینت بیرگن پرده لریمیز دنیا انتیک لریده بهاسیز پول لر بیلن ساتیلماقده. رساملیک بوستانیده کوزبولمگن بهارلریمیزدن کمال الدین بهزاد و پروفیسور غلام محمد میمنگی مختته نیشگه سزاوار . اولرنینگ ایجادلری دنیا چه اوز آت و آوازه گه ایگه

بولیب ، بها بیچیلمس اثرلر یره تگنلر . اوشبو فرزانه هنرمندلریمیز حقیده توغری و تولیق معلوماتلر بولمه گنی و اولر نینگ هویتی حقیده صادق بیر معلومات بیریلمه گنی اندیشه لر توغدیرماقده . ینگی نسلیمیز استاد هنر و صنعتکار لریمیز حقیده بیلیمسیزلیک ایچینده اوز بای لیگی نی یوقاتماقده . انه شو کیشی لرنی تانیتیش و اولر نینگ ایجادلرینی باله لریمیز گه بیلدیریشیمیز کتته مسوولیت لریمزدن .
نازک و رعنا قیز و عیال لریمیزن معجزه لیک پرماقلری بیلن توقیلگن قالین و گیلم لر دنیا سرای لریگه زینت بیرگن . قالین و گیلم لریمیزنینگ اصل ایگه لرینی و توقوچیلرینی تیلگه کیلتیرماقدن حیا قیلگن حکمدارلر ، بو قیمتلی صنعتیمیز نی افغان آتیگه اوتکریش بیلن خلقمیزگه حقارت قیلماقدن ایه مه گنلر . منه شو صنعت نینگ اصل ایگه لرینی تانیتیش ، بیزلرگه بیربورچ . افغانستان دیب بیلینگن مملکت نینگ شمالی حدودلریده توقیلگن قالین لر ، دنیا بازارلریده بهاسیز.

اوقـــــــاتلــر یمیز

اوزبیک خلقی نینگ مشهور « اوزبیک اویده اوون بولسه ، مهمانگه حرمت وعزت بوله دی » دیگن مقال ، خلق میزنینگ یالغوز بوغدای و اوون دن بولگن اوقات بای لیگیگه بیرمدعا . حقیقتاً هم اوون بیلن تیارلنگن اوقاتلریمیز سانسیز. قتله مه ، سامسهٔ ورقی ، سوزمه ، دوشبره ، کتته آشی ، کوک آشی ، پوچی ، کلچه لر ، ایشلیکی ، پتیرلر ، لاچیره لر و شونینگدیک اونلرچه خمیردن تیارلنگن اوقاتلر بولر گه گواه . اوزبیک قابلی پلو ، کیچیری ، شوله ، شوربا ، آش پلو ، لغمان ، منتو و باشقه اوقات لر هم خلقیمیز نینگ بای لیک لریگه بها بیچیلمس بیر اهمیت بیرگن .

موسیقی و قوشیقلریمیز

اوزبیک موسیقی سیده شش مقام نینگ بیری اوز اهمیتیگه ایگه . بو هنرده اینگ مهم اسملردن بیرته سی هم استاذ سید غفار کمال اندخوی لیک . برچه مقاملرنی استاذلیک بیلن کویله یه بیلگن استاذ غفار ، بو موسیقی نینگ یلغار نماینده لریدن . بونلر ، بزرگ مقامی ، راست مقامی ، نوا مقامی ، دوگاه مقامی ، سه گاه مقامی و عراق مقاملریدن عبارت . مقام کویله ش آسان بولمه گن بیر هنر و یالغوز استاذ بولگن کیشی لر نینگ کویله شی ممکن .
سونگی عصرده اوزبیکستان ده ینگی مقاملر هم ایجاد بولگن و بولرگه چهار مقام دیب ایتیشه دی ، چونکه بو ینگی مقاملر تورت دانه بولگن.
اوزبیک فلکلوریک قوشیقلر هم اوزیگه خاص بیر اورینگه ایگه. «قره قاش» ، «بیلرزیک» ، «یار، یار» ، « اولنگ ، اولنگ » کبی قوشیقلر بونلردن عبارت . مثلاً «قره قاش» قوشیقی شوندی:

یيگيت:

قاشیزنی قره دیدیلر
قره قاش اوکه ام یار ، یار
شیرین سوز اوکه ام یار ، یار
کورسات قاشینگنی بیرکوره ی جان اوکه جانیم یار ، یار

قیز:

قاشیمنی کوریب نیمه قیله سیز ؟
جان اکه جانیم یار ، یار
قلدیرغاچ نینگ قناتنی کورمه بسیزمی ؟ یار ، یار

انه شوندی دوام تاپدی . و یا:

چمیلیغینگ چیپ چنار
بوییینگ چنار یار ، یار
بوییینگه کوز تیگمه سین
آلگِین تومار یار ، یار
قیزیل قیزیل خوراسلر
خرمن ساچر یار ، یار
قیزکورمه گن ییگیت لر
طلا ساچر یار ، یار

کبی قوشیقلر خلقیمیز اره سیده یه شب کیلگن قیمت بای لیک لریمیزدن . براق ، بو بای لیک لریمیز پاکستان و فارس قوشیق و موسیقی تاثیری آستیگه قالیب ، سونگی طوی و کینگه شلریمیزده اوز اورنینی قولدن بیرگن .
بونگه علاوه ، اوزبیک کلاسیک موسیقی سی هم اوزاهمیتیگه ایگه. آتاقلی کلاسیک شعریت نماینده لری نینگ شعرلرینی اشوله گه ایلنتیرگن استاذ قوشیقچیلریمیز بو دسته گه کیرماقده . نوایی ، بابر ، مولانا لطفی ، بابا رحیم مشرب ، عبیدی ، شیبانی و حسین بایقرا شعرلرینی بسته کارلیک ایتگن قوشیقچیلریمیز ، بو دوره نینگ شاعرلرینی ابدی له شتیرگن. هم ده ملی قهرمان لریمیزنینگ حکایه لرینی بسته کارلیک قیلگن ایریم موسیقی نماینده لریگه دوچ کیلیش هم ممکن . «طاهر و زهرا» ، «شاه صنم و غریب» ، «وامق و عذرا» و «کور اوغلی» دیک داستانلرنی کویله ماق بوکبی موسیقی نینگ یخشی نماینده لری .
ینگی موسیقی میز ایسه ، مدنی دنیا و ینگی موزیک گه ایاق قویب ، اولرگه خاص بیر اسلوب گه ایله نگن . بو کبی موسیقی نماینده لریدن خیرمحمد چاووش ، وحید امید و عبدالاحد سحر دن سوزایتیشیمیز ممکن.

شعر و ادبیات

اوزبیک تیل و ادبیاتی ایسکی زمانلردن بیری اوز ترقی یولینی آلگن . تورک تیلی بیلن اورحون و ینی سی بیلن یولداش و پامیر و تیانشان بیلن تینگداش بولگن تیلیمیز ، محمد قشقری ، یوسف خاص حاجب ، مولانا لطفی هروی ، حسین بایقرا ، ظهیرالدین محمد بابر ، امیرالکلام نوایی ، شاه غریب غریبی ، عبیدی ، شیبانی ، محمد صالح بلخی ، ماهلر آییم و یا نادره بیگم ، جهان آتین اویسی ، فطرت ، فرقت ، نشاطی ، آگهی ، مقیمی ، نادم قیصاری ، مولانا محمد امین فرقت ، شرف الدین شرف ، حمزه حکیمزاده نیازی، ایرکین واحدوف ، عبدالله عارفپوف ، سلیمان چولپان ، محمود خواجه بهبودی ، عبرت ، تولا ، چستی ، محمد امین متین اندخویی ، شفیقه یارقین دیباج کبی ممتاز و ینگی شاعرلر خذمتلریگه منتدار .

آته ســـــــــوزلـــــــر یمیز

آته سوزلر هر خلق نینگ تیل و کلتوریده خاص بیرمقامگه ایگه . بیرتیلده آته سوز بای لیگی ، او تیل نینگ بای لیگی دیمک . اوزبیک تیلی هم اوز آته سوز لری بیلن بای بیر تیل . بو ســوز لـر ، خلقیمیز اره سیده توغیلیب ، بو سوز لر نینگ بیللی ایگه سی یوق . خلق ایچینده تاپیلیب ، تیلدن تیلگه ، کوکسدن کوکسگه تاشیلیب کیلگن .
منه آته سوزلریمیزدن بیرقنچه نمونه لر:

1.تاغ تاغگه یتمز ، آدم آدمگه یتر.
2.هر کیم نینگ نیتی اوزی نینگ یولداشی دور.
3.یخشی گپ بیلن ییلان أینی دن چیقار ، یمان گپ بیلن مسلمان دینی دن.
4.باش تاش غه تیکسه عقل باشغه کیلر.
5.یمان سوز نینگ قناتی بار.
6.ارسلان ایزیدن قایتمس ییگیت سوزی دن.
7.تاووق نینگ توشیغه دان کیرر.
8.قوش بولمگن جأیده قورباقه هم بلبل.
9.قیش بولسه هم یول یخشی ، ساووق بولسه هم قیز یخشی.
10.احمق نینگ اوزی بیلمس بیلغان نینگ سوزیغمه کیرمس.
11.علم سیز بیر یشار ، علم لیک مینگ یشار.
12.بیر بلاسی بولمه سه شدگار ده قویروق نه قیلور.
13.غوناجین کوزینی سیزه دی ، بوقه چه ایپینی اوزه دی.
14.کساو اوول بولسه قول کویمَز.
15.تیگمه گین کل گه ، اوزی کیله دی حالگه.

مــلــی حــکــایــه و داســـتــان لـــر یــمـــیـــز

هر بیرملت نینگ اوزیگه خاص ملی حکایه و یا داستانلری بار . اوزبیک خلقی هم انه شوندی بای لیکدن چیتله شمه گن . «کوراوغلی» ، «مناس داستانی» ، «اوغوز و بیلگه قاآن داستانی» ، «شاه صنم و غریب» ، «یازی و زیبا» ، «طاهر و زهرا» ، «ابراهیم ادهم» و شونینگ دیک اونلر چه داستانلریمیز خلق میز نینگ بای لیگی گه حصه قوشگن . خصوصاً «کوراوغلی» داستانی بوتون تورکی خلق لر ایچیده بیر بیرلیک و مشترک داستانی شکلیده کیلگن . اولوغ ملتیمیز نینگ چین امپراتورلیگی و مغول لرگه قرشی قیلگن مجادله و باتورلیک لری نی «اوغوز و بیلگه قاآن» داستانیدن بیلیشیمیز ممکن . بو داستانده ، خلق میز نینگ کورستگن مجادله ، باتورلیک ، جان کویرلیک ، فداکارلیک و بوکونکی تاریخیمیز نینگ بارلیگی گه سبب بولگن حیات اوتمیشلری و کورگن قیناقلرینی اورگنیشیمیز ممکن . بوکبی حکایه لر توغریسیده ترکیه ، اوزبیکستان و آذربایجان مملکت لریده کوپله ب کتاب چاپ ایتیلگن . کوراوغلی داستانی نی کیکسه و آق سقال آته و بابا لریمیزدن هم تینگله شیب آلیشیمیز ممکن . بو داستانلر خلق میز نینگ کوکسیدن کوکسیگه تاشیلیب بیزلرگه کیلگن و بو نینگ قیمیتی نی بیلیشیمیز شرط . بولر ملی بارلیک و بای لیگیمیز صفتیده .

رسمی دم آليش كونلر يميز

خلقيميز نينگ رسمی دم آليش كونلر تورلی مناسبت لرگه قره گنده فرقلی . رسمی دم آليش كونلريميزنينگ كتته اولچگی نی مذهبی دم آليش كونلر تشكيل ايتماقده . حيت و يا بيرم لر مناسبتی بيلن دم آليش كونلريميز بير ييل ايچينده ۷ كوندن عبارت . بونلر ، رمضان بيرمی و يا حيتی ۳ كون ، قربان حيتی و يا بيرمی ۴ كون . بونگه آرتيق ، رمضان نينگ ايلك كونی هم رسمی دم آليش كونی صفتيده تانيلماقده . ينگی ييل و يا نوروز هم رسمی دم آليش كونی ديب تانيلگن . ايركين ليك و يا استقلال كونی نی نشانله ش هم رسمی دم آليش كونلردن بيری . بونگه علاوه ، عاشورا كبی دينی دم آليش كونلرهم اولكه ميزده نشانلنماقده . بونلرگه آرتيق ، جمعه كونی هفته بيركون دم آليش كونی صفتيده عصر لردن بويان قبول بوليب كيلماقده.

كييم و ملی قيافه لر يميز

خلقيميز كييم و ملی قيافه لری بابتيدن اينگ بای ملت لردن بيری. تورلی تومان و يا ولايتلريميزده تورلی كييم لرگه دوچ كيليشيميز ممكن . شلوار لر ، چپان لر ، پرنجی لر ، عيال و ايركك كييم لری ، رومال لر ، قرسلر ، چارغ ياق كييم لری ، گوپی چه ، توپی و يا كله پوش ، سله ، بيل باغ و شو نينگ ديک اونله ب كييم لريميز اوز چرايلی صنعتی بيلن ايركك و خاتونلريميزنی زينت بيرگن . تركمن عيال لريميز نينگ قسبه ، زيور لری و كوموش لری دنيا ملت لرينی حيران قالديرگن .

هَـــــزِل لـــــَـــــر يميز

هزل قيليش و كولماق حيات نينگ تادی و توزی ديب ، ايتگنلر . حقيقتاً هم به توغری . خلق ميز نينگ اينگ كتته هزل نماينده لريدن بيرته سی هم ملا نصرالدين . بو كركتر ، كوبله ب ملت لر اره سيده مشترک بيرشكلده ايسلنماقده . بو نينگ يانيده هم ايريم خلق لر اره سيده بولگن هزل لريميز هم بار .
قويده ملا نصرالدين هزل لريدن بيرنيچه نمونه:

بيركونی ملا نصرالدين قوشنوسيدن قزان قرض آلگن . بيرنيچه كوندن سونگ قوشنوسی نينگ قزان بيلن بير كيچيک قزان هم آليب باريب ، قوشنوسيگه بيره دی .
قوشنو سی : بو كيچيک قزان نيمه اوچون ؟
ملا : قزانيز حامله ايكن . اويميزده قوزيله دی و بو باله سی . بو سيز نينگ.
قوشنو هم قوانيب ، بوندی بير احمق هم بوله دی مو ديب ، قزانلرنی آلدی.
بيرنيچه كوندن سونگ ، ملا ينه عين قوشنو سيدن قزان قرض آلدی . بيرنيچه هفته اوتتی ، براق ملا قزان نی قايته بيرمه دی . قوشنوگه قزان كيراک بولگنی اوچون ملا نينگ اوييگه باريب ، قزانی نی طلب قيلدی .
ملا : سيزگه نيمه خدمت قيله آله من ؟
قوشنو : التماس قزانيميزنی بيرسنگيز . بو آقشام مهمانلر كيله دی و قزانگه احتياجميز بار.
ملا : قزانيز قضا قيلدی و اوليب قالدی . قزانيز ينه حامله ايكن ، قوزيله ماق پيتيده باله اوستيگه كيتتی.

قوشـــنو : بـو قنداغ ؟ قـزان هم بـالـه اوســتیـگـه کیتـه دی مـو ؟ حـاملـه وقتیده اولیب قـالـه دی مـو ؟
مـلا : قـزان قنداغ تـوغـســـه ، شــونـدی هم بـالـه اوســـتــیـگـه اولیب قـالـه دی. مـینـده قـزانـیـزیـوق.